

OBRÓT WIERZYTELNOŚCIAMI

Jan Mojak

4. WYDANIE

Wolters Kluwer

OBRÓT WIERZYTELNOŚCIAMI

Jan Mojak

4. WYDANIE

Wolters Kluwer

WARSZAWA 2021

Stan prawny na 3 maja 2021 r.

Recenzent

Prof. dr hab. Bernadetta Fuchs

Wydawca

Małgorzata Stańczak

Redaktor prowadzący

Livia Śpiewak

Opracowanie redakcyjne

Trzy kropki Joanna Maź

Projekt okładek serii

Wojtek Kwiecień-Janikowski, Przemek Dębowski

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2021

ISBN 978-83-8223-909-6

4. wydanie

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
Wprowadzenie	17
Rozdział I	
Zbywalność wierzytelności i roszczeń	19
1. Wierzytelność i roszczenia w strukturze zobowiązaniowego stosunku prawnego	20
1.1. Definiowanie wierzytelności	20
1.2. Wierzytelność, roszczenia, stosunek zobowiązaniowy	21
2. Zbywanie poszczególnych rodzajów wierzytelności i roszczeń	22
2.1. Rozporządzenie całością lub częścią wierzytelności. Zbycie jedną umową kilku wierzytelności	22
2.2. Oznaczenie zbywanej wierzytelności	23
2.3. Wierzytelności przysługujące	24
2.4. Wierzytelności z umów wzajemnych	27
2.5. Wierzytelności w zobowiązaniach solidarnych	28
2.6. Wierzytelności w zobowiązaniach o charakterze trwałym	29
2.7. Wymagalność i zaskarżalność zbywanej wierzytelności	31
2.8. Prawa związane z wierzytelnością. Odsetki	31
2.9. Przenoszenie uprawnień kształtujących	33

Rozdział II

Ograniczenia obrotu wierzytelnościami	35
1. Uwagi ogólne	35
2. Ograniczenia ustawowe	36
2.1. Rodzaje ograniczeń	36
2.2. Zakazy zbycia wierzytelności	36
2.3. Zbycie przy spełnieniu dodatkowych przesłanek	39
3. Ograniczenia wynikające z właściwości zobowiązania	40
3.1. Istota i kryteria	40
3.2. Prawa o charakterze niemajątkowym	41
3.3. Wierzytelności ściśle związane z osobą wierzyciela	42
3.4. Ograniczenia ze względu na szczególny interes dłużnika	44
3.5. Samoistność wierzytelności	47
4. <i>Pactum de non cedendo</i>	48
4.1. Zasada podstawowa	48
4.2. Forma zastrzeżenia. Skuteczność wobec osób trzecich	49
4.3. Dopuszczalna treść zastrzeżenia	51
4.4. Skutki umowy	52
4.5. <i>Pactum de non cedendo</i> w umowach bankowych	54

Rozdział III

Przelew wierzytelności (cesja)	57
1. Charakter umów powodujących przelew	58
1.1. Rozstrzygnięcie ustawowe	58
1.2. Przelew na podstawie umowy zobowiązującej o podwójnym skutku	59
1.3. Przelew na podstawie samoistnej czynności rozporządzającej	62
2. Kauzalność przelewu	64
2.1. Przelew jako czynność prawna przysparzająca	64
2.2. <i>Causa</i> przysporzenia	65
2.3. Kauzalność samoistnej czynności rozporządzającej powodującej przelew	66
2.4. Kauzalność umowy zobowiązującej o podwójnym skutku	67

2.5. Brak lub wadliwość <i>causae</i> umowy zobowiązującej ...	68
2.6. Zdarzenia powodujące upadek umowy zobowiązującej ...	68
2.7. Ograniczenie kauzalności przelewu	71
3. Forma przelewu	74
3.1. Swoboda formy. Forma dla celów dowodowych	74
3.2. Zachowanie w umowie formy pisemnej.....	75
3.3. Modyfikacje treści umowy i jej rozwiązanie	77
3.4. Skutki niezachowania formy pisemnej. Dowód przeciwko lub ponad osnowę dokumentu	78
3.5. <i>Pactum de forma</i>	80
4. Skutki przelewu w stosunku cedent – cesjonariusz	82
4.1. Ogólny zakres sukcesji.....	82
4.2. Chwila wstąpienia w prawa cedenta	84
4.3. Tożsamość wierzytelności i strony wierzycielskiej zobowiązania	85
4.4. Zakres przejmowanych uprawnień – zasady ogólne..	86
4.5. Szczególne unormowanie statusu wierzycielskiego banków obowiązujące do 26.11.2015 r.	90
4.6. Charakter stosunku wewnętrznego	95
4.7. Odpowiedzialność cedenta za przeniesienie wierzytelności	97
4.8. Odpowiedzialność cedenta za istnienie wierzytelności i związanych z nią praw	100
4.9. Przejście ryzyka przy przelewie wierzytelności	102
4.10. Odpowiedzialność cedenta a ekonomiczny skutek przelewu	103
5. Skutki przelewu w stosunku cedent – dłużnik.....	104
5.1. Zasada ogólna	104
5.2. Zakres ochrony dobrej wiary dłużnika.....	105
5.3. Uprawnienia cesjonariusza wobec cedenta, który przyjął świadczenie	108
5.4. Przelew wielokrotny.....	109
5.5. Nieważność umowy powodującej przelew.....	111
6. Skutki przelewu w stosunku dłużnik – cesjonariusz	114
6.1. System zarzutów dłużnika wobec cesjonariusza	114
6.2. Zarzuty służące przeciwko zbywcy wierzytelności....	116
6.3. Zarzut potrącenia	120

6.4. Zarzuty służące przeciwko cesjonariuszowi	123
6.5. Bezskuteczność przelewu (upadek <i>causae</i>)	124

Rozdział IV

Szczegółne rodzaje przelewu	129
1. <i>Cessio legis</i> (subrogacja ustawowa)	130
1.1. Istota unormowania	130
1.2. Poszczególne przypadki	131
1.3. Odpowiednie stosowanie przepisów	137
2. Przelew dla zabezpieczenia	138
2.1. Ogólna charakterystyka	138
2.2. Konstrukcja i przedmiot umowy o przelew	140
2.3. Forma przelewu. Ochrona interesów dłużnika	144
2.4. Skutki przelewu dla zabezpieczenia	145
3. Przelew wierzytelności hipotecznej	149
3.1. Przesłanki przelewu wierzytelności	149
3.2. Przedmiot przelewu	151
3.3. Skutki przelewu	152
3.4. Rękojmia wiary publicznej ksiąg wieczystych a przelew wierzytelności	152
4. Przelew wierzytelności zabezpieczonej zastawem	154
4.1. Dopuszczalność i skutki w ogólności	154
4.2. Przedmiot przelewu	156
4.3. Nakłady na rzecz zastawioną i pobieranie z niej pożytków	159
4.4. Sytuacja zastawcy niebędącego dłużnikiem osobistym ...	162
4.5. Wierzytelności zabezpieczone zastawem na prawach ...	165
4.6. Wierzytelności zabezpieczone zastawem rejestrowym ...	168
5. Faktoring. Forfaiting	171
5.1. Geneza i znaczenie gospodarcze	171
5.2. Faktoring właściwy i faktoring niewłaściwy	174
5.3. Konstrukcja umowy na tle Kodeksu cywilnego	175
5.4. Problem zakresu ochrony praw faktora jako cesjonariusza nabywanych wierzytelności w relacjach wobec faktoranta (cedenta) oraz dłużnika wierzytelności będących przedmiotem faktoringu (<i>debitor cessus</i>)	177

5.5. Forfaiting	185
6. Publiczna sprzedaż wierzytelności bankowych	188
6.1. Istota i zakres zastosowania	188
6.2. Procedura sprzedaży	190
6.3. Sekurytyzacja wierzytelności	192

Rozdział V

Obrót wierzytelnościami z papierów wartościowych	195
1. Obrót prawami z papierów wartościowych. Zagadnienia ogólne	197
1.1. Zakres rozważań	197
1.2. Obrót prawami z papierów wartościowych według Kodeksu cywilnego	198
2. Obrót wierzytelnościami wekslowymi	203
2.1. Pojęcie i rodzaje weksli	203
2.2. Przeniesienie praw z weksla na zlecenie – indos	208
2.3. Szczególne postacie indosu	210
2.4. Przeniesienie praw z weksla imiennego	213
2.5. Przeniesienie praw z weksla <i>in blanco</i>	215
3. Obrót wierzytelnościami czekowymi	218
3.1. Pojęcie i rodzaje czeków	218
3.2. Przeniesienie wierzytelności czekowej	221
4. Obrót wierzytelnościami inkorporowanymi w obligacjach	222
4.1. Pojęcie i rodzaje obligacji	222
4.2. Obrót pierwotny, emisja obligacji	227
4.3. Ogólne zasady publicznego obrotu instrumentami finansowymi	232
4.4. Oferta publiczna oraz dopuszczanie obligacji lub innych instrumentów finansowych do obrotu na rynku regulowanym	245
4.5. Zasady obrotu obligacjami na rynku regulowanym w Polsce	252
4.6. Obrót akcjami na rynku regulowanym	264
4.7. Wprowadzanie obligacji do obrotu giełdowego	284
4.8. Notowania obligacji na GPW S.A.	288
4.8.1. Notowania w systemie ciągłym	289

4.8.2. Notowania w systemie kursu jednolitego	292
4.9. Dopuszczanie oraz wprowadzanie obligacji i innych instrumentów finansowych do obrotu na rynku pozagiełdowym	294
4.9.1. Instrumenty pochodne jako przedmiot obrotu na regulowanym rynku pozagiełdowym	303
4.9.2. Obrót obligacjami na rynku pozagiełdowym	304
4.10. Alternatywny system obrotu (rynek NewConnect).....	307
4.10.1. Uwagi ogólne	307
4.10.2. Obrót instrumentami finansowymi w alternatywnym systemie	309
4.11. Catalyst – rynek autoryzacji obrotu dłużnymi instrumentami finansowymi	312
4.11.1. Obowiązki informacyjne emitentów wierzycielskich instrumentów finansowych	315
4.11.2. Zasady kierowania wierzycielskich instrumentów finansowych do obrotu zorganizowanego na Catalyst	316
4.11.3. Wymogi dopuszczenia lub wprowadzenia do obrotu na Catalyst	317
4.11.4. Uczestnictwo w obrocie na Catalyst	319
4.11.5. Obrót wierzycielskimi instrumentami finansowymi na Catalyst	322
5. Obrót wierzytelnościami z innych niż obligacje papierów wierzycielskich	324
5.1. Zasady obrotu bankowymi papierami wartościowymi	324
5.2. Listy zastawne – pojęcie i zasady obrotu	326
5.3. Zasady obrotu bonami komercyjnymi. Komercyjne weksle inwestycyjno-terminowe	333
5.4. Zasady obrotu skarbowymi papierami wartościowymi	335
5.4.1. Obligacje skarbowe	338
5.4.2. Bony skarbowe	347
5.5. Zasady obrotu bonami pieniężnymi Narodowego Banku Polskiego	354

Rozdział VI

Zastaw na wierzytelnościach	355
1. Tryb i skutek zastawu	355
1.1. Ogólna charakterystyka	355
1.2. Tryb ustanowienia zastawu zwykłego na wierzytelnościach	358
1.3. Skutki ustanowienia zastawu	364
2. Sądowy zastaw rejestrowy na wierzytelnościach	366

Rozdział VII

Obrót wierzytelnościami a upadłość dłużnika	373
1. Skutki prawne upadłości dłużnika nabytej wierzytelności	374
1.1. Ekonomiczny sens nabycia wierzytelności i ochrona jej nabywcy	374
1.2. Nabycie wierzytelności a upadłość dłużnika w świetle Prawa upadłościowego z 2003 r. oraz Prawa restrukturyzacyjnego z 2015 r.	377
1.3. Nabycie wierzytelności a upadłość dewelopera w świetle ustawy z 16.09.2011 r. o ochronie praw nabywcy lokalu mieszkalnego lub domu jednorodzinne	391
1.4. Nabycie wierzytelności a upadłość dłużnika w świetle Prawa upadłościowego i naprawczego z 2003 r.	398
1.5. Nabycie wierzytelności a upadłość dłużnika w świetle Prawa upadłościowego oraz Prawa układowego z 1934 r.	403
2. Odpowiedzialność karna za działanie na szkodę wierzycieli	413
Wybrana literatura zagraniczna	417

WYKAZ SKRÓTÓW

Akty prawne

BGB	– Bürgerliches Gesetzbuch vom 18. August 1896 (in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002, BGBl. I, S. 42, 2909; 2003 I S. 738) – niemiecki Kodeks cywilny z 18.08.1896 r.
k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.)
k.k.	– ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.)
k.k. z 1969 r.	– ustawa z 19.04.1969 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 13, poz. 94 ze zm.) – nieobowiązująca
k.k. z 1932 r.	– rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11.07.1932 r. – Kodeks karny (Dz.U. Nr 60, poz. 571 ze zm.) – nieobowiązujące
k.p.	– ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1320 ze zm.)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2020 r. poz. 1575 ze zm.)
k.r.o.	– ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2020 r. poz. 1359)
k.s.h.	– ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2020 r. poz. 1526 ze zm.)
OR	– Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht) vom 30. März 1911 (SR 220; AS 27 Nr 317) – szwajcarskie prawo obligacyjne z 30.03.1911 r.
pr. bank.	– ustawa z 29.08.1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 2020 r. poz. 1896 ze zm.)

-
pr. bank. z 1989 r.	–	ustawa z 31.01.1989 r. – Prawo bankowe (Dz.U. z 1992 r. Nr 72, poz. 359 ze zm.) – nieobowiązująca
pr. czek.	–	ustawa z 28.04.1936 r. – Prawo czekowe (Dz.U. z 2016 r. poz. 462)
pr. restr.	–	ustawa z 15.05.2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U. z 2020 r. poz. 814 ze zm.)
pr. ukl. z 1934 r.	–	rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 24.10.1934 r. – Prawo o postępowaniu układowym (Dz.U. Nr 93, poz. 836 ze zm.) – nieobowiązujące
pr. up.	–	ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2020 r. poz. 1228 ze zm.)
pr. up.n.	–	ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U. z 2015 r. poz. 233 ze zm.)
pr. up. z 1934 r.	–	rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 24.10.1934 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm.) – nieobowiązujące
pr. weksl.	–	ustawa z 28.04.1936 r. – Prawo weksłowe (Dz.U. z 2016 r. poz. 160)
rozporządzenie 2017/565	–	rozporządzenie delegowane Komisji (UE) 2017/565 z 25.04.2016 r. uzupełniające dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/65/UE w odniesieniu do wymogów organizacyjnych i warunków prowadzenia działalności przez firmy inwestycyjne oraz pojęć zdefiniowanych na potrzeby tej dyrektywy (Dz.Urz. UE L 87 z 2017 r., s. 1 ze zm.)
rozporządzenie 2017/1129	–	rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1129 z 14.06.2017 r. w sprawie prospektu, który ma być publikowany w związku z ofertą publiczną papierów wartościowych lub dopuszczeniem ich do obrotu na rynku regulowanym oraz uchylenia dyrektywy 2003/71/WE (Dz.Urz. UE L 168, s. 12 ze zm.)
u.b.r.	–	ustawa z 11.05.2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (Dz.U. z 2020 r. poz. 1415 ze zm.)
u.f.p.	–	ustawa z 27.08.2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. z 2021 r. poz. 305)
u.k.w.h.	–	ustawa z 6.07.1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2019 r. poz. 2204)

u.l.z.b.h.	– ustawa z 29.08.1997 r. o listach zastawnych i bankach hipotecznych (Dz.U. z 2020 r. poz. 415)
u.o.	– ustawa z 15.01.2015 r. o obligacjach (Dz.U. z 2020 r. poz. 1208 ze zm.)
u.o. z 1995 r.	– ustawa z 29.06.1995 r. o obligacjach (Dz.U. z 2014 r. poz. 730 ze zm.) – nieobowiązująca
u.o.i.f.	– ustawa z 29.07.2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (Dz.U. z 2021 r. poz. 328 ze zm.)
u.o.p.	– ustawa z 29.07.2005 r. o ofercie publicznej i warunkach wprowadzania instrumentów finansowych do zorganizowanego systemu obrotu oraz o spółkach publicznych (Dz.U. z 2020 r. poz. 2080 ze zm.)
u.r.f.	– ustawa z 3.02.1993 r. o restrukturyzacji finansowej przedsiębiorstw i banków oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. z 2018 r. poz. 1439)
u.z.r.	– ustawa z 6.12.1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów (Dz.U. z 2018 r. poz. 2017)

Czasopisma i Publikatory

KPP	– Kwartalnik Prawa Prywatnego
M. Praw.	– Monitor Prawniczy
OSA	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSAiSN	– Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych i Sądu Najwyższego
OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna (od 1995 r.)
OSNCP	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna, Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych (1963–1994 r.)
OSP	– Orzecznictwo Sądów Polskich
OTK-A	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Zbiór Urzędowy. Seria A
POP	– Przegląd Orzecznictwa Podatkowego
PPH	– Przegląd Prawa Handlowego
Pr. Gosp.	– Prawo Gospodarcze
Prok. i Pr.	– Prokuratura i Prawo
PS	– Przegląd Sądowy
PUG	– Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
SC	– Studia Cywilistyczne

Inne

- AFI
- zgodnie z art. 4 ust. 1 lit a dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/61/UE z 8.06.2011 r. w sprawie zarządzających alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi i zmiany dyrektyw 2003/41/WE i 2009/65/WE oraz rozporządzeń (WE) nr 1060/2009 i (UE) nr 1095/2010 (Dz.Urz. UE L 174, s. 1) oznacza przedsiębiorstwa zbiorowego inwestowania, w tym subfundusze takich przedsiębiorstw, które pozyskują kapitał od wielu inwestorów z myślą o inwestowaniu go zgodnie z określoną polityką inwestycyjną z korzyścią dla tych inwestorów oraz nie potrzebują zezwolenia na mocy art. 5 dyrektywy 2009/65/WE
- ESMA
- Europejski Urząd Nadzoru Giełd i Papierów Wartościowych
- MTF
- wielostronna platforma obrotu zdefiniowana w art. 4 ust. 1 pkt 22 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/65/UE z 15.05.2014 r. w sprawie rynków instrumentów finansowych oraz zmieniającej dyrektywę 2002/92/WE i dyrektywę 2011/61/UE (Dz.Urz. UE L 173, s. 349) – oznacza system wielostronny prowadzony przez firmę inwestycyjną lub operatora rynku, który kojarzy wiele deklaracji gotowości zakupu i sprzedaży instrumentów finansowych przez osoby trzecie – w systemie i zgodnie ze swoimi zasadami niemającymi charakteru uznaniowego – w sposób skutkujący zawarciem kontraktu, zgodnie z tytułem II tej dyrektywy

WPROWADZENIE

Efektywna transformacja gospodarki nakazowo-rozdzielczej w gospodarkę rynkową uwarunkowana jest m.in. odbudowaniem instytucji prawnych obsługujących obrót towarowo-pieniężny. Wśród wielu mechanizmów umożliwiających szybki, bezpieczny i efektywny obrót majątkowy w gospodarce na szczególną uwagę zasługują instytucje obrotu wierzytelnościami.

Pojęcie „obróć” nie jest kategorią prawną, jest natomiast powszechnie używane w języku ekonomicznym i prawniczym. W niniejszym opracowaniu określenie „obróć wierzytelnościami” występuje w bardzo szerokim znaczeniu, obejmuje bowiem ono – zgodnie z założeniem autora – środki prawne powodujące:

- 1) umowne przejście wierzytelności na osobę trzecią (przeniesienie wierzytelności);
- 2) przejście wierzytelności na określoną osobę *ipso iure* albo na podstawie czynności prawnych innych niż umowy;
- 3) obciążenie wierzytelności.

Poza zakresem rozważań natomiast pozostaje problematyka przejścia wierzytelności *mortis causa*, regulowana przez prawo spadkowe.

Opracowanie składa się z siedmiu rozdziałów. Dwa pierwsze zostały poświęcone omówieniu pojęcia wierzytelności i roszczeń oraz analizie różnorodnych postaci ograniczeń obrotu wierzytelnościami. Rozdział trzeci dotyczy przelewu wierzytelności (cesji), w rozdziale czwartym zaś zawarta jest krótka prezentacja szczególnych rodzajów cesji występujących w polskim prawie cywilnym i handlowym, w tym również fakto-

ringu i forfaitingu. Rozdział piąty dotyczy przenoszenia wierzytelności wynikających z papierów wartościowych (weksli, czeków, obligacji, listów zastawnych, bonów skarbowych). Rozdział szósty zawiera analizę obrotu wierzytelnościami w związku z ustanowieniem na nich prawa zastawu. Rozdział siódmy zaś poświęcony jest omówieniu skutków niewypłacalności dłużnika zbywanej wierzytelności.

Podstawowym zamierzeniem autora jest przedstawienie w możliwie prosty, usystematyzowany sposób instytucji prawnych obsługujących obrót wierzytelnościami. Bardziej szczegółowa analiza tych instytucji wymagałaby przygotowania dzieła znacznie obszerniejszego.

W pracy zrezygnowano w zasadzie z rozważań prawnoporównawczych. Każdy rozdział został opatrzony wykazem polskiej literatury prawniczej, a niekiedy też ekonomicznej, co umożliwi Czytelnikowi pogłębienie wiedzy na interesujący go temat.

Uwzględniono stan prawny, podstawową literaturę oraz niezbędne orzecznictwo na dzień 3 maja 2021 r.

Lublin-Warszawa, marzec 2021 r.

Rozdział I

ZBYWALNOŚĆ WIERZYTELNOŚCI I ROSZCZEŃ

Literatura: W. Czachórski, *Prawo zobowiązań w zarysie*, Warszawa 2003; W. Czachórski, A. Brzozowski, M. Safjan, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2009; P. Grabowski, *Przelew wierzytelności przyszłych*, M. Praw. 2000/9; S. Grzybowski, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1974; A. Klein, *Elementy zobowiązaniowego stosunku prawnego*, Wrocław 2005; J. Kuropatwiński, *Cesja wierzytelności przyszłych*, PPH 1998/9; J. Kuropatwiński, *Umowne rozporządzenie wierzytelnością przyszłą*, Toruń 2007; R. Longchamps de Berier, *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań (z uwzględnieniem ostatecznego tekstu kodeksu)*, t. 1, Warszawa 1936; J. Mojak [w:] *Kodeks cywilny*, t. 2, *Komentarz. Art. 450–1088*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020; J. Mojak, *Przelew wierzytelności w polskim prawie cywilnym*, Lublin 1990; *Obrót wierzytelnościami*, red. F. Zoll, Warszawa 2006; A. Ohanowicz, *Zobowiązania. Zarys według kodeksu cywilnego. Część ogólna*, Warszawa–Poznań 1965; Z. Radwański, *Prawo zobowiązań*, Warszawa 1986; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2020; S. Sołtysiński, *Czynności rozporządzające. Przyczynek do analizy podstawowych pojęć cywilistycznych* [w:] *Rozprawy z prawa cywilnego*, Warszawa 1985; J. Widło, *Zastaw rejestrowy na prawach*, Warszawa 2008; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2020; K. Zawada, *Umowa przelewu wierzytelności*, Kraków 1990; K. Zawada, *Przelew wierzytelności* [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 6, *Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2018; F. Zoll, *Zobowiązania w zarysie według polskiego kodeksu zobowiązań*, Warszawa 1948

1. Wierzytelność i roszczenia w strukturze zobowiązaniowego stosunku prawnego

1.1. Definiowanie wierzytelności

Przepisy Kodeksu cywilnego nie formułują definicji wierzytelności; identyfikacja tego pojęcia jest zadaniem doktryny. W literaturze przyjmuje się powszechnie, że wierzytelność jest prawem podmiotowym. Według R. Longchamps de Beriera wierzytelność jest prawem wierzyciela do zaspokojenia oznaczonego interesu przez odpowiednie zachowanie się dłużnika. Podobne ujęcie przedstawił F. Zoll. Obaj autorzy większą uwagę przykładali do obowiązków obciążających dłużnika, uprawnienia wierzyciela natomiast traktowali jako korelat tych obowiązków.

Jednocześnie F. Zoll, podobnie jak niektórzy przedstawiciele niemieckiej doktryny prawa obligacyjnego, chciał przyznać wierzycielowi – obok prawa względnego – także prawo bezwzględne przeciw dłużnikowi, będące *sui generis* prawem własności wierzytelności, skutecznym *erga omnes*. Nietrafność tego typu konstrukcji uzasadnił A. Ohanowicz. W szczególności należy podzielić twierdzenie tego autora, że za „urzęcowieniem” wierzytelności nie przemawia okoliczność, iż można nią rozporządzać – między innymi – w drodze przelewu. O charakterze względnym lub bezwzględnym (obligacyjnym lub rzeczowym) prawa podmiotowego bowiem decyduje nie sposób jego przenoszenia na inne podmioty, ale normatywnie określona struktura stosunku prawnego, z którego prawo to wynika.

Na tle art. 353 § 1 k.c. W. Czachórski twierdzi, że wierzytelnością jest zobowiązanie z punktu widzenia podmiotu uprawnionego (wierzyciela); w ramach wierzytelności – jako prawa podmiotowego – mieści się kilka uprawnień, którym odpowiadają najczęściej pokrywające się z nimi obowiązki dłużnika. A. Ohanowicz widzi w wierzytelności uprawnienie wierzyciela. Według tego autora wierzytelność i dług są dwiema stronami tego samego stosunku prawnego (zobowiązania), zależnie od tego, czy rozpatrujemy go ze strony uprawnionej, czy zobowiązanej. S. Grzybowski uznaje wierzytelność (obok długu) za podstawowy oraz konieczny

element każdego stosunku zobowiązaniowego, w ramach którego należy dostrzegać wiele różnych uprawnień będących przejawem prawa podmiotowego. A. Wolter zaś traktuje wierzytelność jako jedną z postaci korzystania z dóbr majątkowych, będącą prawem jednego podmiotu (wierzyciela) do żądania świadczenia od drugiego podmiotu (dłużnika). Z kolei Z. Radwański uważa wierzytelność za prototyp wszelkich praw podmiotowych względnych, polegający na tym, że wierzyciel może żądać od dłużnika świadczenia.

1.2. Wierzytelność, roszczenia, stosunek zobowiązaniowy

Cechą charakterystyczną przedstawianych w doktrynie poglądów definiujących wierzytelność jest ujmowanie tego prawa podmiotowego jako roszczenia. Zgodnie z nimi wierzytelność powstaje od razu jako roszczenie i treściowo się z nim pokrywa.

Przeciwko takiemu stanowisku zdecydowanie występuje A. Klein, trafnie wskazując, że między roszczeniami a przysługującą wierzycielowi wierzytelnością istnieje związek funkcjonalny, gdyż roszczenia są instrumentami służącymi zabezpieczeniu wykonania wierzytelności (prawa podmiotowego). Gdyby roszczenie było tożsame z wierzytelnością, to spełnienie przez dłużnika obowiązku odpowiadającego jednemu z roszczeń musiałoby prowadzić do wygaśnięcia wierzytelności. Z reguły jednak spełnienie świadczenia przez dłużnika wymaga wielu jego zachowań i dopiero suma tych zachowań, których refleksem są poszczególne roszczenia wierzyciela – jeżeli realizuje interes wierzyciela, u którego podstaw leży wierzytelność – może być uznana za spełnienie świadczenia.

W nowoczesnej doktrynie prawa obligacyjnego podkreśla się też prymat stosunku zobowiązaniowego nad wierzytelnością. Wierzytelność jako prawo podmiotowe sprowadza się do jednego z elementów w strukturze obligacyjnego stosunku prawnego. Taki pogląd ma tę zaletę, że pozwala na klarowną dystynkcję takich pojęć, jak:

- 1) umowa (lub inne źródło zobowiązania),

- 2) stosunek zobowiązaniowy,
- 3) wierzytelność.

Jest to również ważne dla określenia przedmiotu cesji, zwłaszcza że niekiedy spotyka się niesłuszne twierdzenia, według których przedmiotem cesji jest umowa czy też stosunek zobowiązaniowy. Zbycie natomiast może dotyczyć wierzytelności albo też innych elementów stosunku zobowiązaniowego, występujących po stronie wierzycielskiej. Oczywiście w tej sytuacji staje się również stwierdzenie, że przenieść w drodze przelewu można wierzytelności wynikające nie tylko z umownych stosunków zobowiązaniowych, ale także ze stosunków obligacyjnych wynikających z jednostronnych czynności prawnych, bezpodstawnego wzbogacenia, czynów niedozwolonych bądź aktów administracyjnych.

2. Zbywanie poszczególnych rodzajów wierzytelności i roszczeń

2.1. Rozporządzenie całością lub częścią wierzytelności. Zbycie jedną umową kilku wierzytelności

Przeprowadzone rozważania prowadzą do wniosku, że przedmiotem obrotu – spośród elementów strony wierzycielskiej stosunku obligacyjnego – mogą być przede wszystkim wierzytelności. Twierdzenie takie jednak wymaga rozwinięcia, gdyż na tle konkretnych stosunków zobowiązaniowych wierzytelności mogą mieć różnorodną postać, zderzoną układem poszczególnych elementów tych stosunków.

Uważa się powszechnie, że wierzyciel może rozporządzić bądź całą wierzytelnością, bądź też jedynie jej częścią. O podzielności wierzytelności rozstrzyga podzielność świadczenia, a z kolei o podzielności lub niepodzielności świadczenia decydują właściwości przedmiotu świadczenia, tj. rzeczy lub innego obiektu, którego dotyczy zachowanie się dłużnika.

Według art. 379 § 2 k.c. świadczenie ma charakter podzielny, jeśli może być spełnione częściowo bez istotnej zmiany jego przedmiotu lub wartości. Na uwagę zasługuje w tym zakresie fakt, że strony kreujące umowny stosunek zobowiązaniowy mogą się umówić, że świadczenie o charakterze podzielnym będzie między nimi uznane za niepodzielne. W takiej sytuacji należałoby uznać, że przenoszenie części wierzytelności jest niedopuszczalne.

Skutki podobne do przeniesienia części wierzytelności zachodzą w razie zawarcia umowy między wierzycielem a osobą trzecią, na mocy której wierzyciel wyraża zgodę na to, aby osoba ta stała się obok niego wierzycielem w ramach danego stosunku obligacyjnego. Tego typu umowa „przystąpienia do wierzytelności” prowadziłaby *ipso iure* (art. 379 § 1 k.c.) do podziału wierzytelności na dwie części, jeżeli – oczywiście – świadczenie byłoby podzielne. Wydaje się, że dopuszczalność takiej umowy wynika – na podstawie Kodeksu cywilnego – z zasady swobody umów (art. 353¹ k.c.).

Jeżeli zbywca jest podmiotem wielu wierzytelności, to może na mocy jednej umowy dokonać zbycia kilku z nich, np. przelewu wierzytelności pieniężnych do wysokości pewnej kwoty. Skutkiem tej umowy będzie przeniesienie poszczególnych wierzytelności, które tworzą pewien zbiór, a nie zbycie zbioru wierzytelności jako pewnej całości. Polski Kodeks cywilny bowiem nie zna w zasadzie instytucji prawnej, która umożliwiałaby na mocy czynności prawnej *inter vivos* (w szczególności umowy) dokonanie rozporządzenia masami majątkowymi, tj. zbiorem praw podmiotowych, w tym wierzytelności. Wyjątkiem od tej zasady jest umowa o zbycie spadku (art. 1052 k.c.) oraz – jak się wydaje – umowa o zbycie przedsiębiorstwa (art. 55² k.c.).

2.2. Oznaczenie zbywanej wierzytelności

Wierzytelność, aby mogła stać się przedmiotem rozporządzenia, musi być w dostateczny sposób oznaczona, zindywidualizowana. Przede wszystkim powinien być wyraźnie określony stosunek zobowiązaniowy, którego elementem jest zbywana wierzytelność. Chodzi tu głów-

nie o oznaczenie stron tego stosunku, świadczenia oraz przedmiotu świadczenia. W tym też kierunku poszedł Sąd Najwyższy, przyjmując w wyroku z 5.11.1999 r., III CKN 423/98 (OSNC 2000/5, poz. 92), że skuteczne jest zbycie wierzytelności, nieoznaczonej dokładnie w umowie przelewu, jeżeli można ją określić na podstawie treści stosunku zobowiązaniowego, z którego ta wierzytelność wynika. Wskazane elementy muszą być oznaczone lub przynajmniej oznaczalne już w momencie zawierania umowy przenoszącej wierzytelność, do chwili zaś przejścia wierzytelności z majątku zbywcy do majątku nabywcy powinno nastąpić wyczerpujące sprecyzowanie również pozostałych elementów stosunku zobowiązaniowego, w którego ramach istnieje zbywana wierzytelność. Bez spełnienia tego wymagania nie byłoby możliwe m.in. określenie sukcesji w wierzytelność.

W związku z niedostatecznie precyzyjnym określeniem zbywanej wierzytelności mogą pojawić się w praktyce różnorodne problemy. W szczególności należy uznać, że zbycie jest nieskuteczne, gdy zbywca i nabywca nie oznaczyli w umowie, którą z kilku wierzytelności istniejących między zbywcą a dłużnikiem zamierzają przenieść. Nie może wywołać również skutku prawnego umowa, której strony uzależniły przeniesienie od późniejszego wskazania przez zbywcę przenoszonej wierzytelności. Umowę taką należałoby uznać za zawartą pod warunkiem zawieszającym, że zbywca wskaże przenoszoną wierzytelność. Jako skuteczną natomiast trzeba traktować np. cesję wierzytelności z tytułu należności za zbycie określonych towarów, jak też wierzytelności – a raczej wymagalnych roszczeń – z tytułu najmu określonej rzeczy lub lokalu. W tych przypadkach wierzytelności, co prawda, też nie są dokładnie oznaczone, ale przynajmniej są oznaczalne, gdyż można je określić za pomocą analizy treści stosunków obligacyjnych, z których wynikają.

2.3. Wierzytelności przyszłe

Wierzytelności przyszłe to takie, które w chwili ich przeniesienia nie istnieją, ale które mają powstać w przyszłości. *Prima facie* możliwość rozporządzenia prawem podmiotowym, które nie istnieje, budzi zasadnicze wątpliwości. Jednakże w orzecznictwie i w literaturze obcej

(szczególnie niemieckiej) panuje pogląd o dopuszczalności cesji wierzytelności przyszłych. Mimo wątpliwości natury jurydycznej, uznaje się tam możliwość rozporządzania wierzytelnościami przyszłymi ze względu na wiążące się z tym korzyści praktyczne. W szczególności np. przelew na zabezpieczenie nie odgrywałby większej roli w obrocie, gdyby jego przedmiotem nie mogły być przyszłe wierzytelności kredytobiorcy. A przecież możliwość zabezpieczenia przez bank swoich wierzytelności z tytułu udzielonego kredytu stanowi często warunek finansowania zamierzeń gospodarczych.

Szczególną postacią wierzytelności przyszłych są **wierzytelności warunkowe** i **terminowe**. Wierzytelność warunkowa jest następstwem czynności prawnej (najczęściej umowy), której strony uzależniają powstanie wierzytelności od zdarzenia przyszłego niepewnego (warunek zawieszający). Podobnie jest w przypadku wierzytelności terminowej (przy terminie początkowym), gdzie powstanie wierzytelności zależy od nadejścia określonego terminu. Do chwili spełnienia się warunku zawieszającego lub też nadejścia terminu początkowego wierzytelność – jako prawo podmiotowe – nie istnieje. Taka sytuacja prawna może być jedynie traktowana jako **ekspektatywa wierzytelności**, a więc **względne prawo tymczasowe**.

W doktrynie przyjmuje się, że wierzytelności warunkowe i terminowe (jak też różnego rodzaju ekspektatywy wierzytelności) mogą być zbywane, jeżeli, oczywiście, sama wierzytelność, której powstanie poprzedza ekspektatywa, jest zbywalna. Powstaje jednak pytanie, czy takie zbycie jest przelewem w rozumieniu art. 509 i n. k.c. Wydaje się, że nie można traktować zbycia wierzytelności warunkowej i terminowej oraz innych ekspektatyw wierzytelności jako cesji. W chwili bowiem dokonywania rozporządzenia brak jest przedmiotu rozporządzenia w postaci wierzytelności. Nie ma jednak przeszkód, aby do takiego zbycia stosować *per analogiam* przepisy Kodeksu cywilnego o przelewie.

Natomiast powstaje problem, czy zbycie ekspektatywy wierzytelności należy traktować jedynie jako zobowiązanie do rozporządzenia wierzytelnością, które nastąpi na mocy odrębnej umowy zawartej po powstaniu wierzytelności, czy też raczej jako rozporządzenie dokonane pod wa-

runkiem zawieszającym, że wierzytelność wejdzie do majątku nabywcy z chwilą jej powstania. Opowiadam się za pierwszą koncepcją. Takie stanowisko pozwala – z jednej strony – na to, aby ekspektatywy wierzytelności uczynić przedmiotem obrotu cywilnego, za czym przemawiają wymagania życia gospodarczego, z drugiej strony zaś – umożliwia ono uwzględnienie swoistości zbycia praw, które *de iure* nie istnieją.

Inne wierzytelności można podzielić na dwie zasadnicze grupy. Do pierwszej należy zaliczyć takie wierzytelności, które – co prawda – nie istnieją, ale istnieje już zobowiązaniowy stosunek prawny, w ramach którego wierzytelności te powstaną w przyszłości. Do drugiej grupy należy zaliczyć takie wierzytelności, które nie tylko nie istnieją, ale co do których nie ma jeszcze żadnego tzw. śladu prawnego w postaci jakiegokolwiek stosunku, a więc są one jedynie nadzieją powstania w przyszłości określonej wierzytelności.

Wierzytelności przyszłe należące do pierwszej grupy (wierzytelności przyszłe *sensu stricto*) to nic innego, jak ekspektatywy wierzytelności. Do ich przenoszenia można stosować przepisy Kodeksu cywilnego o przelewie w drodze analogii. W odniesieniu do wierzytelności przyszłych należących do drugiej grupy trzeba opowiedzieć się zarówno przeciwko uważaniu ich „zbywania” za przelew wierzytelności, jak też przeciwko analogicznemu stosowaniu do tego „zbycia” przepisów Kodeksu cywilnego o cesji. Jeżeli uzna się już możliwość ich przenoszenia, np. w celu zabezpieczenia kredytu bankowego, co leży często w interesie kredytobiorcy, gdyż bez takiego zabezpieczenia w ogóle nie uzyskałby kredytu, to umowę o zbycie tego rodzaju wierzytelności przyszłych należy traktować jako umowę nienazwaną.

Istniejący *de lege lata* w Polsce stan prawny w odniesieniu do zbywania wierzytelności, a nawet szerzej – praw przyszłych, został słusznie poddany krytyce przez S. Sołtyśńskiego. Na pełne poparcie zasługuje podniesiony przez tego autora postulat odrębnej ustawowej regulacji takich zagadnień, jak przesłanki rozporządzania wierzytelnościami przyszłymi, określenie skutków zbycia wierzytelności przyszłej (w szczególności stopnia związania zbywcy taką czynnością prawną), zabezpieczenie praw osób trzecich itp. Bez takiego unormowania problem zbywalno-

ści praw przyszłych (w tym również wierzytelności przyszłych) będzie w dalszym ciągu przedmiotem różnorodnych kontrowersji, ze szkodą dla obrotu gospodarczego. Znaczenie zaś rozporządzenia wierzytelnościami przyszłymi w warunkach gospodarczych współczesnej Polski trudno przecenić. Należy zwrócić jeszcze uwagę na słuszny pogląd, wyrażony w uchwale Sądu Najwyższego z 19.09.1997 r., III CZP 45/97 (OSNC 1998/2, poz. 22), według którego art. 510 § 1 k.c. znajduje zastosowanie także do umów zobowiązujących do przeniesienia wierzytelności przyszłych.

Podzielić też należy stanowisko Sądu Najwyższego, wyrażone we wspomnianej uchwale (glosa A. Szpunara, OSP 1998/7–8, poz. 137), zgodnie z którym dopuszczalny jest przelew wierzytelności przyszłych *sensu stricto*, które powstaną w przyszłości w ramach istniejącego stosunku prawnego; występuje tu stan związania zbywcy, który nie może skutecznie dokonać przelewu uprzednio zbytych wierzytelności. Z kolei w wyroku z 26.06.2015 r., I CSK 642/14 (LEX nr 1790972) Sąd Najwyższy podkreślił, że umowa o przelew wierzytelności przyszłej przenosi na nabywcę uprawnienie do żądania spełnienia świadczenia przez dłużnika z takiej wierzytelności, a uprawnienie to polega na tym, że nabywca może skutecznie żądać spełnienia świadczenia dopiero z chwilą zajścia zdarzenia określonego w stosunku prawnym łączącym wierzyciela z dłużnikiem, zaś komornik, który prowadzi egzekucję przeciwko cedentowi, nie może zająć tej wierzytelności.

2.4. Wierzytelności z umów wzajemnych

W doktrynie problem dopuszczalności zbycia wierzytelności powstających z zobowiązań wzajemnych budzi kontrowersje. Część doktryny stoi na stanowisku, że wzajemność zobowiązania tak ściśle łączy wierzytelność z długiem, iż możliwa jest zmiana tylko całej strony w takim stosunku obligacyjnym w drodze jednocześnie zawieranych umów przelewu wierzytelności i przejęcia długu. Większość doktryny, dostrzegając różnorodne komplikacje wiążące się z rozszczępieniem wierzytelności i długu w zobowiązaniach wzajemnych, do jakich prowadzi przeniesienie samej wierzytelności (bez przejęcia długu), uznaje jednak – co do zasady

– takie zbycie za dopuszczalne. Również Sąd Najwyższy opowiada się za dopuszczalnością cesji wierzytelności w zobowiązaniach wzajemnych. W wyroku z 23.03.2000 r., II CKN 863/98 (OSNC 2000/10, poz. 183) Sąd Najwyższy wyraził jednak pogląd, że dzierżawca nie może bez zgody wydierżawiającego przełać skutecznie na osobę trzecią wierzytelności przysługującej mu wobec tego wydierżawiającego (art. 698 k.c. w zw. z art. 509 k.c.).

Jeszcze podczas obowiązywania Kodeksu zobowiązań Sąd Najwyższy podkreślił, że przez przelew wierzytelności z umowy wzajemnej nabywca wchodzi tylko w prawa kontrahenta tej umowy, nie stając się dłużnikiem świadczenia wzajemnego. Stanowisko to zasługuje na aprobatę. W przeciwnym bowiem razie zbycie wierzytelności miałoby bardzo niewielkie zastosowanie, gdyż w obrocie cywilnym, a tym bardziej handlowym, regułą są stosunki obligacyjne o charakterze wzajemnym.

Jednym ze skutków zbycia wierzytelności z zobowiązania wzajemnego (bez przejęcia długu) jest powstanie wielostronnego stosunku zobowiązaniowego. Pojawia się więc w tym stosunku, obok dotychczasowych stron, podmiot trzeci (nabywca), który też ma pozycję strony. Wzajemny stosunek zobowiązaniowy nie ulega w takiej sytuacji podziałowi na dwa odrębne stosunki. Zbywca jedynie przestaje być wierzycielem w tym zobowiązaniu, a uprawnienie do żądania spełnienia świadczenia przechodzi na nabywcę wierzytelności. Druga strona zobowiązania wzajemnego zachowuje, a w każdym razie powinna zachować wszelkie przysługujące jej dotychczas uprawnienia wierzyciela. Pozostaje też nadal dłużnikiem z tego zobowiązania, z tym zastrzeżeniem, że świadczenie powinna spełnić nabywcy.

2.5. Wierzytelności w zobowiązaniach solidarnych

Solidarność dłużników lub wierzycieli nie sprzeciwia się przenoszeniu wierzytelności. W przypadku solidarności biernej (dłużników) trzeba jednak mieć na względzie możliwość powstania komplikacji wiążących się z określeniem momentu skuteczności zbycia w stosunku do poszczególnych dłużników. Jeżeli solidarność istnieje między wierzycielami

(solidarność czynna), to każdy z wierzycieli może rozporządzić wierzytelnością tylko w takim zakresie, jaki mu przysługuje. W związku z tym nabywca staje się tylko jednym z wierzycieli solidarnych.

2.6. Wierzytelności w zobowiązaniach o charakterze trwałym

Upływ czasu może wywierać różnoraki wpływ na stosunek zobowiązaniowy. W szczególności w stosunkach, w których świadczenie ma charakter jednorazowy, zobowiązanie wygasa na skutek określonego zachowania się dłużnika (np. sprzedaż, zamiana). Często jednak dłużnik obowiązany jest do przejawiania określonego zachowania przez pewien okres (np. najem, praca). Struktura stosunku obligacyjnego, z którego wynika obowiązek takiego świadczenia, ulega wraz z upływem czasu różnym zmianom. Dotyczą one również wierzytelności oraz innych elementów występujących po stronie wierzycielskiej tego stosunku.

Jeżeli ze stosunku obligacyjnego wynika obowiązek spełnienia świadczenia jednorazowego, ale ratalnego (czyli takiego, przy którym poszczególne części – raty – składają się na z góry oznaczony rezultat), to przedmiotem zbycia może być zarówno wierzytelność o spełnienie całego świadczenia, jak i wynikające z tej wierzytelności uprawnienia do żądania spełnienia poszczególnych rat.

Nieco inaczej przedstawia się kwestia zbycia wierzytelności wynikających ze stosunków zobowiązaniowych, których przedmiotem są świadczenia okresowe. W praktyce niekiedy trudno jest oddzielić zobowiązanie do świadczeń okresowych od zobowiązań do świadczeń jednorazowych – ratalnych. Zgodzić się trzeba z poglądem, według którego rozstrzygającym kryterium odróżnienia tych dwóch rodzajów zobowiązań jest okoliczność, czy poszczególne świadczenia dłużnika składają się na całość, którą dłużnik powinien świadczyć wierzycielowi (zobowiązanie do świadczenia jednorazowego – ratalnego), czy też spełniona w określonym terminie „część świadczenia” ma walor samodzielny, gdyż strony bądź przepisy prawne uznały ją za pewną całość,

odmawiając jednocześnie tego charakteru sumie świadczeń dłużnika z danego stosunku (zobowiązanie do świadczeń okresowych).

W ramach struktury stosunku zobowiązaniowego, z którego wynika wierzytelność o świadczenie okresowe, można wyodrębnić prawo do całości świadczenia oraz uprawnienia do poszczególnych świadczeń okresowych. Prawa te są w stosunku do siebie względnie samodzielne. Nie ma więc przeszkód, aby uznać dopuszczalność zbycia zarówno prawa do całości świadczeń, której skutkiem będzie zmiana podmiotu w stosunku zobowiązaniowym, jak i zbycia wierzytelności o poszczególne świadczenia okresowe.

Przedmiotem zobowiązań trwałych mogą być, obok świadczeń okresowych, również świadczenia ciągłe. Polegają one na określonym stałym zachowaniu się dłużnika przez cały czas trwania stosunku prawnego (np. świadczenie wynajmującego, wydzierżawiającego, przechowawcy). Wynikająca z zobowiązania trwałego wierzytelność domagania się spełnienia świadczenia ciągłego może być zbywana na inną osobę według zasad ogólnych. Konsekwencją zbycia wierzytelności o świadczenie ciągłe będzie zawsze wejście do stosunku prawnego nowego podmiotu na miejsce dotychczasowego wierzyciela. Wierzytelność – podobnie jak samo świadczenie o charakterze ciągłym – nie ulega bowiem podziałowi, a w jej ramach nie da się wyodrębnić jakichś uprawnień częściowych.

Występujące w obrocie konkretne stosunki zobowiązaniowe o charakterze trwałym mają bardzo skomplikowaną strukturę wtedy, gdy są one jednocześnie zobowiązaniami dwustronnie zobowiązującymi (w tym wzajemnymi). Odnosi się to do najbardziej typowych, masowo występujących stosunków obligacyjnych, takich jak najem lub dzierżawa. Rozważając problem dopuszczalności zbycia poszczególnych wierzytelności, ich części lub nawet niektórych samoistnych roszczeń stanowiących elementy takich stosunków, trudno pokusić się o określenie pewnych ogólnych, powszechnie obowiązujących zasad. W każdym razie warunkiem koniecznym jakiegokolwiek racjonalnego postępowania musi być rozkład treści konkretnego stosunku zobowiązaniowego na czynniki pierwsze i badanie dopuszczalności zbycia poszczególnych elementów stron wierzycielskich takiego stosunku.

2.7. Wymagalność i zaskarżalność zbywanej wierzytelności

Wierzytelności mogą być zbywane niezależnie od tego, czy są już wymagalne, czy też nie. Nabywca, wstępując w miejsce zbywcy wierzytelności niewymagalnej, będzie mógł realizować swoje prawo dopiero z nadejściem terminu wymagalności. Nie pozostaje również w żadnym związku z dopuszczalnością zbycia wierzytelności okoliczność, czy dana wierzytelność pochodzi z zobowiązania o pełnej skuteczności, czy też z zobowiązania naturalnego (np. wygrana w grze towarzyskiej). Przedmiotem przelewu może być także wierzytelność przedawniona.

2.8. Prawa związane z wierzytelnością. Odsetki

Wyróżniając w strukturze zobowiązaniowego stosunku prawnego wierzytelność i poszczególne roszczenia, zauważmy, że ustawodawca w art. 509 § 1 k.c. wyraźnie dopuszcza jedynie cesję wierzytelności. Czy więc inne elementy strony wierzycielskiej nie mogą być cedowane lub też przenoszone na osoby trzecie w inny sposób? Odpowiedź na to pytanie zależy od zbadania stopnia autonomiczności poszczególnych elementów treści stosunku obligacyjnego.

Wyłączyć należy rozporządzanie przez wierzyciela roszczeniami związanymi funkcjonalnie z wierzytelnością. Ich wykonanie bowiem ma właśnie doprowadzić do spełnienia świadczenia. Należy natomiast w zasadzie uznać za dopuszczalne przenoszenie konkretnych roszczeń z wierzytelnością funkcjonalnie niezwiązanych. Przesłanką ich przenoszalności jednak jest taki stopień samodzielności danego roszczenia, że ma ono autonomiczną wartość w obrocie. Nie do końca jest jasne w interesującej nas kwestii stanowisko Sądu Najwyższego, według którego „skutki umowy przenoszącej roszczenie związane funkcjonalnie z wierzytelnością podlegają ocenie w świetle przepisów art. 509 i nast. k.c.” (wyrok z 23.11.1999 r., II CKN 565/98, OSNC 2000/5, poz. 98, z aprobatą gloszą P. Drapały, PS 2001/2, s. 152 i n.).

Dotyczy to przede wszystkim roszczenia o odsetki. Roszczenie to jest, co prawda, elementem strony wierzycielskiej, wynika z istniejącej wierzytelności, nie można jednak powiedzieć, że warunkuje spełnienie świadczenia. W konkretnym zobowiązaniowym stosunku prawnym roszczenie o odsetki, z chwilą jego powstania, nabiera cech uprawnienia w pewnym stopniu niezależnego, co wyraża się – między innymi – w odrębnych terminach wymagalności, przedawnienia itp. Należy więc uznać, że wymagalne roszczenia o odsetki mogą być samodzielnym przedmiotem obrotu. Jeśli jednak nie doszło do przelewu określonej wierzytelności, to nie ma podstaw do zastosowania art. 509 § 2 k.c. do roszczeń o zaległe odsetki od tejże wierzytelności (tak też Sąd Najwyższy w wyroku z 2.04.1998 r., I CKN 450/97, OSNC 1998/12, poz. 210).

Należy też pamiętać, że konkretny stosunek obligacyjny jest strukturą dynamiczną. W trakcie jego istnienia układ tworzących go elementów może ulegać i ulega w praktyce wielorakim zmianom. W związku z upływem czasu i występowaniem pewnych zdarzeń cywilnoprawnych modyfikacjom podlega treść stosunków zobowiązaniowych o charakterze trwałym. Następstwem zwłoki dłużnika będzie powstanie po stronie wierzyiciela roszczenia o naprawienie szkody (art. 477 § 1 k.c.). Roszczenie odszkodowawcze może także wejść na miejsce wierzytelności i wynikającego z niej prawa do domagania się spełnienia świadczenia *in natura*.

Jako regułę natomiast należy przyjąć, że przedmiotem zbycia nie mogą być związane z wierzytelnością prawa uboczne. Zasada ta odnosi się przede wszystkim do rzeczowych i osobowych zabezpieczeń wierzytelności, takich jak hipoteka, zastaw, poręczenie. Niedopuszczalność samodzielnego obrotu wynika tu niekiedy z wyraźnych przepisów prawa (por. co do hipoteki – art. 79 ust. 2 u.k.w.h.; co do zastawu – art. 323 § 2 k.c.; w odniesieniu do zastawu rejestrowego zaś – art. 17 u.z.r.).

2.9. Przenoszenie uprawnień kształtujących

W rozważaniach nie można pominąć problemu dopuszczalności przenoszenia uprawnień kształtujących. W tej materii bowiem w doktrynie – zarówno polskiej, jak i obcej – nie ma jednolitego stanowiska.

Należy przypomnieć, że – zgodnie z poglądem S. Grzybowskiego – przyznanie określonego podmiotowi uprawnienia kształtującego oznacza, iż podmiot ten może doprowadzić do powstania, zmiany lub ustania stosunku prawnego swym własnym działaniem, bez udziału innych osób. Z. Radwański za uprawnienie kształtujące uznaje zaś kompetencję do zmiany lub wygaśnięcia już istniejącego stosunku prawnego na mocy jednostronnej decyzji podmiotu uprawnionego. Z kolei A. Wolter stwierdza, że prawa kształtujące, jako jedna z normatywnych postaci praw podmiotowych, polegają na tym, że uprawniony może przez swe własne działania – bez udziału drugiej strony – doprowadzić do powstania, zmiany lub ustania stosunku prawnego. Wszyscy autorzy zgadzają się, że uprawnienia kształtujące powstają tylko w ramach stosunku cywilnoprawnego. Uprawnieniami kształtującymi w strukturze zobowiązaniowego stosunku prawnego gruntownie zajął się A. Klein. Według tego autora uprawnienia kształtujące są takim szczególnym rodzajem uprawnień, którym bezpośrednio nie odpowiadają żadne konkretne obowiązki drugiej strony; uprawnienia tego rodzaju mogą powstawać zarówno po stronie wierzycielskiej (co jest regułą), jak i po stronie dłużniczej.

Kwestia przenoszalności uprawnień kształtujących musi być rozważana na dwóch różnych płaszczyznach. Z jednej strony, chodzi o odpowiedź na pytanie, czy te uprawnienia mogą przejść na nabywcę wierzytelności na skutek jej przeniesienia, z drugiej strony zaś jawi się problem dopuszczalności przeniesienia samych uprawnień kształtujących bez wierzytelności. W odniesieniu do pierwszego pytania przyjmuje się raczej, że uprawnienia kształtujące przechodzą na nabywcę wraz ze zbywaną wierzytelnością. Zgoła inaczej przedstawia się zagadnienie przenoszalności samych uprawnień kształtujących bez wierzytelności i pozostałych elementów strony wierzycielskiej. W literaturze uważa się to za niedopuszczalne. Omawiane prawa bowiem, mimo iż wykazują

pewną samodzielność pośród elementów strony wierzycielskiej (lub dłużniczej), są jednak ściśle związane ze stosunkiem zobowiązaniowym; ich wykonanie może doprowadzić do zmiany lub zniesienia tego stosunku. Trudno więc zgodzić się np. z oddzieleniem prawa wypowiedzenia stosunku zobowiązaniowego czy też prawa odstąpienia od umowy od samej – wynikającej z tego stosunku zobowiązaniowego – wierzytelności. Samodzielnej przenoszalności uprawnień kształtujących sprzeciwia się też ich niesamoistość w obrocie.

Rozdział II

OGRANICZENIA OBROTU WIERZYTELNOŚCIAMI

Literatura: S. Buczkowski [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, Warszawa 1972; L. Domański, *Instytucje kodeksu zobowiązań. Część ogólna*, Warszawa 1936; S. Grzybowski [w:] *System prawa cywilnego*, t. 1, *Część ogólna*, Ossolineum 1974; J. Gwiazdomorski, *Przejęcie długu*, Kraków 1927; J. Ignatowicz [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, Warszawa 1972; J. Korzonek, I. Rosenblüth, *Kodeks zobowiązań. Komentarz*, Kraków 1934; E. Łętowska, *Przejęcie praw i obowiązków wynikających ze zobowiązań* [w:] *System prawa cywilnego*, t. 3, cz. 1, *Prawo zobowiązań. Część ogólna*, Ossolineum 1981; J. Mojak [w:] *Kodeks cywilny*, t. 2, *Komentarz. Art. 450–1088*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020; Z. Polickiewicz-Zawadzka, *Umowa o dożywocie*, Warszawa 1971; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2019

1. Uwagi ogólne

Zasadą polskiego prawa cywilnego i handlowego jest dopuszczalność zbywania wszelkich wierzytelności. Wyjątkowo jednak przenoszalność niektórych ich rodzajów może być ograniczona lub nawet wyłączona. Polski system prawny nie zawiera ogólnej regulacji ograniczeń obrotu wierzytelnościami. W tej sytuacji istotne znaczenie ma art. 509 § 1 k.c., zgodnie z którym przedmiotem rozporządzenia w drodze przelewu mogą być wszelkie wierzytelności, chyba że sprzeciwiałoby się to ustawie, zastrzeżeniu umownemu albo właściwości zobowiązania. Określone w tym przepisie ograniczenia przelewu wierzytelności można – w drodze

ostrożnej analogii – odnieść do innych wypadków obrotu wierzytelnościami. W związku z tym wydaje się konieczne skrótowe omówienie ograniczeń cesji, tym bardziej, że na tle tych ograniczeń ukształtowały się zarówno doktryna, jak i orzecznictwo.

2. Ograniczenia ustawowe

2.1. Rodzaje ograniczeń

Spośród trzech źródeł kreujących nieprzenoszalność wierzytelności na czoło wysuwają się ograniczenia wynikające z przepisów prawa. Ograniczenia zbywalności wierzytelności są wyjątkiem od zasady dopuszczalności rozporządzenia wierzytelnością przez wierzyciela i w związku z tym powinny one być oparte na delegacji ustawowej. Brak takiej delegacji lub wydanie zakazu zbywalności określonego rodzaju wierzytelności w aktach normatywnych niższej rangi (rozporządzenia, zarządzenia) z przekroczeniem delegacji ustawowej może budzić wątpliwości co do dopuszczalności wprowadzenia takiego zakazu.

Ograniczenia przenoszalności wierzytelności, wynikające z przepisów prawa, mogą mieć postać bądź bezwzględnych zakazów zbywalności wierzytelności bądź też takich ograniczeń, które uzależniają dopuszczalność przeniesienia określonych wierzytelności od spełnienia pewnych dodatkowych przesłanek.

2.2. Zakazy zbycia wierzytelności

Do wierzytelności objętych bezwzględnymi zakazami ich zbywalności należy zaliczyć w pierwszej kolejności prawo odkupu oraz prawo pierwokupu. Obydwa te prawa są wierzytelnościami, mają charakter majątkowy i podlegają dziedziczeniu.

Prawo odkupu nie może być przelane na inną osobę z mocy wyraźnego postanowienia ustawy (art. 595 § 1 k.c.). Niezbywalność tego prawa należy do jego cech ustawowych. Dlatego też trudno uznać za słuszny

pogląd, że strony umowy sprzedaży zastrzegające prawo odkupu mogą postanowić, iż prawo to będzie zbywalne. Wniosek taki byłby uzasadniony tylko wówczas, gdyby art. 595 k.c. był przepisem dyspozytywnym. Konstrukcja tego artykułu i kategoryczność jego dyspozycji jednak wskazuje na to, że jest to przepis bezwzględnie obowiązujący. Prawo odkupu może być w tej sytuacji zbyt jedynie wówczas, gdy stanowi element majątku spadkowego (zbywanego zgodnie z art. 1051 i n. k.c.).

Niezbywalność prawa pierwokupu statuuje art. 602 § 1 k.c. *Lege non distinguente* należy uznać, że prawo pierwokupu jest niezbywalne bez względu na źródło jego zastrzeżenia. W literaturze jednak twierdzi się, że bezwzględnie nieprzenoszalne jest tylko ustawowe prawo pierwokupu, dyspozycja zaś art. 602 § 1 k.c. może zostać wyłączona na mocy odmiennego postanowienia stron zastrzegających umownie tego rodzaju prawo. Pogląd ten nie wydaje się uzasadniony z powodów, które zostały już przytoczone w odniesieniu do prawa odkupu.

Jeżeli przyjmie się, że udział wspólnika spółki cywilnej w majątku spółki jest wierzytelnością, to zgodnie z art. 863 § 1 k.c. prawo to jest niezbywalne i nie może być przedmiotem rozporządzenia. Za całkowicie błędne należy też uznać stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w uchwale z 21.11.1995 r., III CZP 160/95 (OSNC 1996/3, poz. 33, z głosem M. Li-twińskiej, PPH 1996/4, s. 31, oraz głosem R. Jurgi, PUG 1996/10, s. 15 i n.), według którego dopuszczalne jest wstąpienie do spółki cywilnej nowego wspólnika i przejęcie przez niego dotychczasowych zobowiązań oraz uprawnień za zgodą pozostałych, w tym jednocześnie występujących z tej spółki.

Nie ma natomiast przeszkód do uznania, że wspólnik będzie mógł swobodnie rozporządzać wierzytelnościami, jakie będą mu przysługiwały wobec spółki bądź z chwilą wystąpienia z niej, bądź z chwilą jej rozwiązania. Zbywalne są również wierzytelności (roszczenia) wspólnika do spółki o wypłatę przysługującej mu części zysku oraz o zwrot wydatków poniesionych osobiście przez wspólnika w związku z prowadzeniem spraw spółki.

Z ustawowych zakazów zbycia wierzytelności przewidzianych w przepisach szczególnych zdecydowanie wysuwa się unormowanie art. 84 k.p., zgodnie z którym pracownik nie może zrzec się prawa do wynagrodzenia za pracę ani też przenieść tego prawa na inną osobę. Bezwzględny zakaz zbywalności dotyczy przede wszystkim samego prawa podmiotowego (wierzytelności do wynagrodzenia za pracę), które to prawo stanowi podstawowy element treści stosunku pracy. Wydaje się, że zakaz ten odnosi się również do powstałych już i wymagalnych roszczeń o wynagrodzenie za pracę już wykonaną. Nie jest oczywiście zbyciem wierzytelności o wynagrodzenie za pracę upoważnienie przez pracownika osoby trzeciej do odebrania (bądź odbierania) wynagrodzenia za pracę ani też – tym bardziej – ustawowe upoważnienie pewnych podmiotów do odbierania wynagrodzenia za pracę (por. np. art. 28 i 29 k.r.o.).

Ważne znaczenie praktyczne ma ustawowy zakaz zbywalności lokatorskiego prawa do lokalu spółdzielczego. Prawo to, w odróżnieniu od własnościowego prawa do lokalu spółdzielczego, będącego ograniczonym prawem rzeczowym, jest wierzytelnością o rozszerzonej skuteczności, przysługującą członkowi spółdzielni mieszkaniowej, który uzyskał przydział do tego prawa. Z lokatorskim prawem do lokalu związane jest prawo do wkładu mieszkaniowego. Do chwili ustania członkostwa prawo to jest roszczeniem niezbywalnym. Roszczenie zaś o zwrot wkładu, powstające z chwilą wygaśnięcia lokatorskiego prawa do lokalu, może być zbyte. Mimo niezbywalności lokatorskiego prawa do lokalu spółdzielczego, może jednak ono być przenoszone między małżonkami – jednakże tylko wówczas, gdy w ramach podziału majątku wspólnego prawo to przypada jednemu z małżonków. Źródłem przyznania lokatorskiego prawa do lokalu jest w tej sytuacji najczęściej postanowienie sądu. Za niezbywalną uznać należy także ekspektatywę lokatorskiego prawa do lokalu. Wynika to stąd, że skoro nieprzenoszalne jest samo prawo, to tym bardziej odnosi się to do jego załączka, jakim jest ekspektatywa.

2.3. Zbycie przy spełnieniu dodatkowych przesłanek

Drugą grupę wierzytelności, których zbywalność została z mocy ustawy ograniczona, stanowią takie wierzytelności, które mogą być zbywane tylko przy spełnieniu pewnych ściśle określonych przesłanek. W ramach tej grupy na pierwszy plan wysuwają się wierzytelności odszkodowawcze *ex delicto* z art. 444–448 k.c. Uprawnienia te traktowane są przez ustawodawcę jako ściśle związane z osobą poszkodowanego, w związku z czym zbywalność ich jest w zasadzie wyłączona. Zgodnie z poglądem doktryny, mogą one stać się przedmiotem cesji jedynie wyjątkowo – gdy są już wymagalne i zostały uznane na piśmie albo też gdy zostały przyznane prawomocnym orzeczeniem.

Innym rodzajem ustawowych ograniczeń zbywalności wierzytelności jest uzależnienie zbycia wierzytelności od jednoczesnego przeniesienia na cesjonariusza innego prawa związanego z tą wierzytelnością. Tak np. zgodnie z art. 79 ust. 1 zdanie pierwsze u.k.w.h. w razie przelewu wierzytelności hipotecznej na nabywcę przechodzi także hipoteka, chyba że ustawa stanowi inaczej.

Szczególne zasady odnoszą się do przeniesienia wierzytelności zabezpieczonej zastawem rejestrowym. Zgodnie z art. 17 ust. 1 u.z.r., przeniesienie zastawu rejestrowego może być dokonane tylko wraz z przeniesieniem wierzytelności zabezpieczonej tym zastawem. W stanie prawnym obowiązującym przed 11.01.2009 r. krąg podmiotów uprawnionych do zabezpieczenia swoich wierzytelności zastawem rejestrowym zakreślał art. 1 ust. 1 powołanej ustawy, zgodnie z którym – w ówczesnym brzmieniu – zastaw rejestrowy mógł być ustanowiony wyłącznie w celu zabezpieczenia wierzytelności:

- 1) Skarbu Państwa i innej państwowej osoby prawnej,
- 2) jednostki samorządu terytorialnego, związku jednostek samorządu terytorialnego i innej gminnej, powiatowej i wojewódzkiej osoby prawnej,
- 3) banku krajowego,
- 4) banku zagranicznego,

- 5) osoby prawnej, której celem określonym w ustawie jest udzielanie pożyczek i kredytów,
- 6) międzynarodowej organizacji finansowej, której członkiem jest Rzeczpospolita Polska,
- 7) innego podmiotu prowadzącego działalność gospodarczą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej,
- 8) posiadaczy obligacji wyemitowanych na podstawie ustawy o obligacjach oraz innych papierów dłużnych wyemitowanych na podstawie odpowiednich aktów prawnych obowiązujących w krajach należących do Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD).

Przesłanką przeniesienia zastawu rejestrowego na wymienione podmioty jest dokonanie wpisu nabywcy do rejestru zastawów, prowadzonego przez administratora zastawu; wpis ma tu charakter konstytutywny (art. 17 ust. 1 u.z.r.). Po wejściu w życie 11.01.2009 r. ustawy nowelizującej z 5.09.2008 r. (Dz.U. Nr 180, poz. 1113) ograniczenie dotyczące kręgu podmiotów uprawnionych do zabezpieczenia swoich wierzytelności zastawem rejestrowym zostało zniesione.

Nie można poza tym wykluczyć sytuacji, że z mocy przepisów ustawy przelew określonego rodzaju wierzytelności będzie uzależniony od zgody dłużnika.

3. Ograniczenia wynikające z właściwości zobowiązania

3.1. Istota i kryteria

Artykuł 509 § 1 *in fine* k.c. stanowi, że przedmiotem przelewu nie mogą być wierzytelności, których zbycie sprzeciwiałoby się właściwości zobowiązania. Określona w tym przepisie formuła, ograniczająca zbywalność wierzytelności, wchodzi w grę w przypadku, gdy ustawodawca nie wprowadził *expressis verbis* zakazu przenoszenia określonej wierzytelności, ale z analizy treści stosunku zobowiązaniowego wynika, że zmiana

wierzyciela doprowadziłaby do zmiany tożsamości (identyczności) zobowiązania.

Jak już wskazano, dopuszczalność przeniesienia wierzytelności na osobę trzecią jest konsekwencją pewnej obiektywizacji zobowiązania i nadania wierzytelności cech samoistnego dobra majątkowego. Ustawodawca jednak zdaje sobie sprawę z tego, że istnieją takie kategorie stosunków zobowiązaniowych, dla których nie jest obojętna osoba występująca w nich w charakterze wierzyciela. Z myślą właśnie o takich stosunkach obligacyjnych ustawodawca wprowadził ograniczenia zbycia wierzytelności wynikające z właściwości zobowiązania.

Rozważenia wymaga przede wszystkim kwestia, jakie kryteria decydują o uznaniu, że właściwość konkretnego stosunku obligacyjnego sprzeciwia się zbyciu wierzytelności. W tej materii stanowisko doktryny nie jest do końca jednoznaczne. Powszechnie przyjmuje się, że właściwość zobowiązania wtedy sprzeciwia się zbyciu wierzytelności, gdy:

- 1) ma ona charakter ściśle osobisty (np. prawo do alimentacji),
- 2) spełnienie świadczenia wiąże się z cechami osoby będącej wierzycielem (np. namalowanie portretu).

Poza tym nie budzi wątpliwości, że właściwość zobowiązania nie pozwala na przeniesienie wierzytelności związanej ściśle z innym stosunkiem prawnym w takim stopniu, iż traci ona cechy samoistności w obrocie (np. wierzytelność wynikająca z umowy poręczenia). Spotkać też można stanowisko, że właściwość zobowiązania sprzeciwia się zbyciu wierzytelności w sytuacji, gdy szczególny charakter zobowiązania nakazuje liczenie się z wolą dłużnika w odniesieniu do kwestii, kto ma być jego wierzycielem (np. wierzytelność z umowy przedwstępnej).

3.2. Prawa o charakterze niemajątkowym

Właściwość zobowiązania sprzeciwia się przede wszystkim zbywalności praw podmiotowych względnych o charakterze niemajątkowym. Chodzi tu o prawa służące ochronie osoby oraz jej dóbr i interesów ściśle osobistych, niewarunkowanych bezpośrednio interesem ekonomicznym.

nym. Prawa te są nieprzenoszalne dlatego, że są w ogólności wyłączone z obrotu prawnego. Oczywiście, traktowanie tych praw jak zwykłych wierzytelności uważać można za problematyczne. Bez wątpienia wykazują one wiele cech swoistych, jednakże upodabnia je do typowych wierzytelności to, że są one skuteczne jedynie *inter partes*.

Wśród praw niemajątkowych o charakterze względnym wyróżnić należy powstałe już roszczenia o ochronę dóbr osobistych osób fizycznych (art. 24 § 2 k.c.) i prawnych (art. 43 w zw. z art. 24 § 2 k.c.). Identyczny charakter mają roszczenia o ochronę dóbr osobistych twórcy utworu w rozumieniu ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, wynalazku, wzoru zdobniczego itp. Za niezbywalne należy także uznać majątkowe prawa rodzinne o charakterze względnym, np. prawa wynikające z małżeństwa albo niektóre uprawnienia wynikające z władzy rodzicielskiej.

3.3. Wierzytelności ściśle związane z osobą wierzyciela

Odrębną grupę stanowią wierzytelności o charakterze majątkowym, a więc uwarunkowane bezpośrednio interesem ekonomicznym uprawnionego, które to wierzytelności nie mogą być przenoszone tylko dlatego, że są ściśle związane z osobą wierzyciela. Do tej grupy należy zaliczyć przede wszystkim prawo do alimentacji (art. 128 i n. k.r.o.). Ustawodawca określa precyzyjnie w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym krąg podmiotów związanych obowiązkiem alimentacyjnym. Prawo do żądania alimentacji oraz poszczególne roszczenia alimentacyjne mogą więc przysługiwać jedynie określonym osobom i jako takie nie mogą być w zasadzie przenoszone na inne podmioty.

Powszechnie uważa się, że prawo do alimentacji zostało całkowicie wyjęte spod dyspozycji uprawnionego. Sporna zaś jest kwestia dopuszczalności przenoszenia wymagalnych już roszczeń o raty alimentacyjne. Przeciwno takiej możliwości wypowiada się J. Gwiazdomorski, według którego dopuszczalności zbywania poszczególnych roszczeń alimentacyjnych sprzeciwia się przeznaczenie tych świadczeń, tj. zaspokajanie